

fahânî, buradaki temizliğin maddî kirlilik ve pisliğin ortadan kaldırılması anlamına gelmediğine dikkat çeker (*el-Müfredât*, “kds” md.). Gerek dilciler gerek esmâ-i hüsnâ ile ilgilenen âlimler, kuddûsün sadece zât-ı ilâhiyye için kullanıldığı ve “her türlü eksiklik ve kusurdan münezze olma” mânasına geldiği hususunda görüş birliği içindedir.

Kuddûs iki âyette Allah’a izâfe edilmiş (*el-Haşr* 59/23; *el-Cum’a* 62/1), bir âyette de meleklerin Cenâb-ı Hakk’ı takdis ediş ifadesi yer almıştır (*el-Bakara* 2/30). Müfessirler, kuddûs ismine “güzel ve yetkin görülmeyen her türlü nitelikten münezze ve mübarek” anlamı vermişlerdir (Taberî, XXVIII, 69; Zemahşerî, IV, 509). Ancak buradaki mübarek mutlak mânada münezzehe demektir. Allah’ın Âdem’i yaratıp yeryüzüne gönderceğini beyan etmesi üzerine meleklerin söylediği, “Biz seni yerince tesbih ve takdis ederiz” (*el-Bakara* 2/30) cümlesinde yer alan takdis de, “Seni mânevî kirlilerden arınmışlığa nisbet eder, yücelikle niteleriz” veya, “Sana lâıyk olmak için kendimizi mânevî kirlilerden uzak tutarız” mânasında kabul edilmiştir (Taberî, I, 304; Ebû’l-Kâsım ez-Zeccâcî, s. 214; Fahreddin er-Râzî, II, 189).

Doksan dokuz esmâ-i hüsnâyı içeren Tirmizî rivayetinde kuddûs de yer almaktadır (“Da’avât”, 82). *Kütüb-i Sitt*e’den Ebû Dâvûd (“Vitr”, 34), Tirmizî, (“Da’avât”, 120) ve İbn Mâce’de (“Sadakât”, 17, “Fiten”, 20), ayrıca Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsne*d’inde (II, 134; VI, 76, 371) takdis kavramını içeren rivayetler mevcuttur. Hz. Âişe’den nakledilen hadislerin birinde Resûl-i Ekrem’in namazdaki rûkû ve secdelerinde zaman zaman, “Sübhûhun kuddûs rabbû’l-melâiketi ve’r-rûh” (münezzehe ve yüce, meleklerin ve Cebrâil’in rabbi) şeklindeki zikri tekrar ettiği belirtilmiştir (*Müsne*d, VI, 35, 94, 115; Ebû Dâvûd, “Şalât”, 147), bir diğerinde Resûlullah’ın yataktan kalkınca onar defa okuduğu dua ve zikir içinde şu cümlelerin de yer aldığı ifade edilmiştir: “Sübhânellâhi ve bi-hamdih sübhâne’l-melik’l-kuddûs” (Allah’ı yüceltip övgüyle anarım, görünen ve görünmeyen âlemlerin sahibinin, O’nun münezzehe zâtının her türlü eksiklik ve kusurdan uzak olduğunu kabul ederim [Ebû Dâvûd, “Edeb”, 101]).

Kuddûs kavramı gerek Kur’an’da gerek hadis rivayetlerinde genellikle tesbih kavramıyla birlikte yer almıştır. Zât-ı ilâhiyyeyi her çeşit kusur ve eksiklikten tenzih

etmeye dayanan mânaları arasında ise pek fark yoktur. Ebû Abdullah el-Hafîmî zâtın tenzih açısından ne olduğunu söylemeye takdis, ne olmadığını söylemeye de tesbih demiştir (*el-Minhâc*, I, 197). Ebû’l-Bekâ el-Kefevî de aynı şeyi ifade etmekle birlikte tesbihin ibadetlerle, takdisin mârifet ve inançla gerçekleştiğini belirtmiştir (*el-Külliyât*, s. 297-298).

Zât-ı ilâhiyyenin takdis yoluyla tenzih edilmesi, O’nun yetkinliğin karşıtı olan özelliklerden (nakâis) ve erdemliliğin zıddını teşkil eden niteliklerden (uyûb) uzak olması ve yüce tutulması demektir. Bu tenzih alanına bütün yaratılmışlık vasıfları dahil olduğu gibi Allah’ın şeriki, benzeri, ayrıca çocukları olması vb. tevhide bozan özellikler de dahildir. Gazzâlî kuddûs ismine “duyumun algılayabileceği, hayalin canlandıracağı, zihnin tasavvur edeceği, düşüncenin şekillendireceği veya gönülde doğabilecek her türlü nitelikten münezzehe olan” anlamını verdikten sonra, “Eksiklik ve kusurlardan münezzehe olduğu yolunda bir ifade kullanmam” demiştir (*el-Mağşadü’l-esnâ*, s. 71). Ona göre böyle bir söylem, ulûhiyet makamının bu tür vasıflara sahip olabileceği ihtimalini akla getirmek demek olduğundan edebe aykırıdır. Ancak Ebû Bekir İbnü’l-Arabî bu anlayışın hikmetle bağdaşmadığını söylemiş ve Allah’ın kendisini tenzih ettiği şeylerden bizim de O’nu tenzih etmemizin gerektiğini belirtmiştir (*el-Emedü’l-ağşâ*, vr. 30^b-31^a).

Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî, tasavvufî bir yaklaşımla kuddûs isminden kulun alabileceği nasibi şöyle ifade etmiştir: Kuddûs isminin muhtevasını tam anlamıyla kavrayan kimse Allah rızâsı uğruna nefsinin aşağı arzulara uymaktan, servetini haram şüphesinden, zamanını O’na muhalefet etme kirinden, kalbini dünya alâkalarının sebep olacağı lekelerden, ruhunu fânî mekânlarda barınmaktan ve içindeki gücü yabancı ilgilere uzak tutar. Böyle bir kişi, Allah’a taptığı mânevî muhtevasıyla hiçbir yaratığa kul olma zilletine düşmez; O’nu müşahade ettiği kalbiyle hiçbir mahlûka tâzimde bulunmaz; elinde bulunan bir dünya nimetini yitirmekten etkilenmez ve tuttuğu yoldan Allah’a ulaşmadan geri dönmez (*et-Tahbîr fi’t-tezkîr*, s. 28). Kuddûs, Allah’a nisbet edilen zâtî-selbî (tenzihî) isimler grubu içinde mütalaa edilir ve “izzet, şeref, hükümlerlik bakımından en yüce” mânasındaki alî ismiyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “kds” md.; *Lisânü’l-Arab*, “kds” md.; *Müsne*d, II, 134; VI, 35, 76, 94, 115, 371; Tirmizî, “Da’avât”, 82, 120; Ebû Dâvûd, “Şalât”, 147, “Edeb”, 101, “Vitr”, 6, 34; İbn Mâce, “Sadakât”, 17, “Fiten”, 20; Taberî, *Câmi’u’l-beyân* (nşr. Halîl el-Mîs), Beyrut 1415/1985, I, 304; XXVIII, 69; Ebû’l-Kâsım ez-Zeccâcî, *İstikâku esmâ’illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübarek), Beyrut 1406/1986, s. 214; Hattâbî, *Şe’nü’d-du‘â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 40; Ebû Abdullah el-Hafîmî, *el-Minhâc fi şu‘abi’l-imân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 197; İbn Fûrek, *Mücerredü’l-Makâlât*, s. 51; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ’ ve’s-ş-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 159^a; Kuşeyrî, *et-Tahbîr fi’t-tezkîr* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 28; Gazzâlî, *el-Mağşadü’l-esnâ* (Fazlûh), s. 71-73, 172-173; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), IV, 509; Ebû Bekir İbnü’l-Arabî, *el-Emedü’l-ağşâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 499, vr. 29^b-31^a; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, II, 189; Ebû’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 297-298.

BEKİR TOPALOĞLU

KUDDÜSÎ AHMED EFENDİ (1769-1849)

Mutasavvıf, şair
ve Kâdirî şeyhi.

11 Rebülevvel 1183’te (15 Temmuz 1769) Niğde’nin Bor ilçesinde doğdu. Maraş’tan Niğde’ye göç eden Nakşibendî şeyhi ulemâdan Hacı İbrâhim Efendi’nin oğludur. Dinî bilgileri babasından alan ve kendisine intisap eden Kuddûsî, 1786 yılında babası vefat edince Bor’dan ayrılarak Turhal, Erzincan, Kayseri gibi şehirleri dolaştı, buralardaki meşâyihle görüştü. Daha sonra Şam’a ve Mısır’a, oradan Hicaz’a geçti. On yedi yıl Mekke’de ikamet etti. İsteddiği feyze ermesi için Anadolu’ya dönüp çokça evlenmesi gerektiği şeklinde mânevî bir işaret üzerine Bor’a döndü. 1807 ve 1810 Osmanlı-Rus savaşına katıldı ve Balkan cephesinde bulundu. Bir süre Şumnu’da kalıp tekrar hacca gitti. Dönüşünde Bor’daki zâviyesinde vaktini müridlerine vaaz ve nasihat ederek geçirmeye başladı. Süfiyâne, dervişâne ve âşikâne şîrleriyle çevresi üzerinde etkili oldu. Kendi ifadesine göre zühd ve takvâya büyük önem verilen Nakşibendiyye tarikatında sülûk ve zikrin müridlerine fazla faydalı olmadığını görerek Kâdiriyye’ye intisap etti ve müridlerini bu tarikatın esaslarına göre terbiye etmeye yöneldi. Gençliğinde mecazi bir aşk tecrübesi geçiren, daha sonra yaptığı on altı evlilikten yirmi altı çocuk sahibi olan Kuddûsî,

memleketine dönünce çevresindeki bazı kişiler tarafından ağır bir şekilde suçlandı, işkence gördü. On üç yıl zâviyesinden dışarı çıkamadı. 1265 (1849) yılında Bor'un Kavaklı semtindeki evinde vefat etti, vasiyeti üzerine Niğde bezinden olan kefeniyle defnedildi.

Mar'âşîzâde ve Kuddûsî Baba olarak da tanınan Şeyh Ahmed, Allah'ın kuddûs ismine mazhar olduğu veya bu ismin mazharı olmayı umduğu için şiirlerinde Kuddûsî mahlasını kullandığını söyler. XIX. yüzyılda Anadolu'da yetişen şair mutasavvıfların en önemlilerinden olan Kuddûsî, şiirlerinde yer yer hayatı ve çektiği eziyetlerle bulunduğu yerler hakkında bilgi verir. Pendnâmesinde de hayatı, ailesi, yaşama tarzı ve düşünceleri konusunda açıklamalar yapar.

Mevlânâ'dan etkilendiğini söyleyen Kuddûsî, Nakşibendiyye'yi bırakarak daha kolay ve daha hoşgörölül kabul ettiği Kâdiriyye tarikatına geçmiş, görüşlerini, duygularını ve coşkularını bu çerçevede daha rahat ifade etme imkânı bulmuştur. "Hem Halvetî hem Celvetî hem Kâdirî hem Nakşîyem" diyen Kuddûsî böylece bütün tarikatlara yakın olduğunu belirtmektedir. Kuddûsî müridlerine yüz istiğfar, on salavat, olabildiği kadar çok miktarda kelime-i tevhidi zikir olarak verir, bu görevi yapan herkesi de müridi olarak görürdü. Bor, Niğde, Kayseri ve Aksaray'da müridleri vardı.

Kuddûsî'nin yerine oğlu Abdurrahman, onun vefatı üzerine torunu Ali halife olmuştur. Ali Efendi'nin ölümünün ardından bu görevde bir süre vekâleten kalan Hacı İbrahim Girgin (Hacı Emmi) daha sonra görevi Ali Efendi'nin oğlu Ahmed Eren'e devretmiştir. Kuddûsî'nin

ağabeyi Mehmed Efendi Bor'da müftülük yapmıştır.

Kuddûsî'nin tasavvuf ve ilâhî aşk muhtevalı şiirlerinden oluşan divanının çeşitli baskıları mevcuttur (İstanbul 1289, 1295, 1323, 1328; nşr. Ahmet Doğan, Ankara 2002). Divandaki şiirler aruz ve hece vezniyle yazılmıştır. En çok ilgi gören şiirleri âşikane ve zâhidane olanlardır. Bunlarda öğütler geniş yer tutar, yer yer kendi hayatına da temas eder. Şiirlerin dili sadedir. Divan Mehmet Emin Eminioğlu (Konya 1973) ve Fehmi Kuyumcu (Ankara 1982) tarafından yeni harflerle de yayımlanmıştır. Divanda ayrıca Fehmi Kuyumcu Kuddûsî'nin "Pendnâme-i Hazret-i Kuddûsî" (s. 661-674), "Vasiyetnâme-i Hazret-i Kuddûsî" (s. 675-676) ve "İcâzetnâme-i Hazret-i Kuddûsî" (s. 677-678) adıyla eklediği üç bölümle dört mektup (s. 679-683) yer alır. Kaynaklarda muhtasar *Tıbb-ı Nebevî*, *Nesâyih-i Ahmed Kuddûsî*, *Hazîne-tü'l-esrâr ve ganîmetü'l-ebrâr*, *Medâ-yih Risâlesi* (Osmanlı Müellifleri, I, 150; Kuyumcu, s. 45) isimli birkaç risâlesinden de bahsedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Fatin, *Tezkire*, s. 343; *Osmanlı Müellifleri*, I, 150; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 772-773; Abdülbâki Gölpinarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İstanbul 1961, s. 56, 250; Fehmi Kuyumcu, *Kuddûsî Divanı*, Ankara 1982, Önsöz, s. 5-74; "Kuddûsî Ahmed Efendi", *TDEA*, V, 429-430.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

MUSTAFA ASIM KÖKSAL

KUDRET

(القدرة)

Allah'a nisbet edilen
sübûtî sıfatlardan biri.

Sözlükte "gücü yetmek; bir işi ölçülü ve planlı bir şekilde yapmak, planlamak; kıymetini bilmek; bir şeyin niteliğini, niceliğini ve şeklini belirlemek; rızkını daraltmak" mânâlarındaki kudret (kadr) kelimesi Allah'a nisbet edildiğinde "dilediğini ekşiği ve fazlası olmaksızın hikmet çerçevesinde yapmak" anlamına gelir. Râgıb el-İsfahânî, kudret kavramının zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmesi halinde her çeşidiyle aczin O'ndan nefyedilmesi, kula izâfe edilmesinde ise belli konularda gücü yetme, diğerlerinde âciz kalma mânâsı taşıdığını söyler (*el-Müfredât*, "kdr" md.; krş. *Lisânü'l-Arab*, "kdr" md.). Kudretin zıddı "bir fiili gerçekleştirememe" anlamındaki aczdir.

Kudret kavramı Kur'an-ı Kerim'in 103 âyetinde Allah'a nisbet edilmektedir. Bunların yetmişten fazlası isim, diğerleri fiil şeklindedir ve genellikle "güç yetirmek, ölçülü ve planlı yaratıp düzenlemek" gibi mânâlara gelmektedir. Zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilen kudret kavramlarından bir kısmı "takdir" sığasıyladır. Râgıb el-İsfahânî takdirin iki şekilde gerçekleşebileceğini söyler. Biri Allah'ın kudret vermesi, diğeri şeyleri hikmet çerçevesinde belli miktar ve biçimde meydana getirmesidir. Buna bağlı olarak ilâhî fiillerin de iki kategoride tecelli ettiğini belirtmek gerekir. Birincisi tek icatla yarattığı şeyler olup bunlarda artma veya eksilme yoluyla kemiyet değişikliği olmaz. Bu tür nesneler ancak O'nun iradesi dahilinde değişir veya yok olur, gök cisimleri gibi. İkincisi var oluş prensiplerini bi'l-fiil, kendilerinden türeyecek nesneleri de bi'l-kuvve kıldığı şeylerdir; meselâ hurma çekirdeğinden elma veya zeytin değil hurmanın oluşması, spermden diğer canlılar değil de insanın üremesi gibi (*el-Müfredât*, "kdr" md.). Kur'an'da bazı farklarla kudret anlamında kullanılan kuvvet, vüs' kavramlarıyla mecazi mânâlarından biri kudret olan yed kelimesi de zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kdr", "kvv", "vs'a", "ydy" md.-leri). Kudret kavramı çeşitli hadis rivayetlerinde hem fiil kalıpları hem isim şeklinde (kader, kâdir, kadîr) Allah'a nisbet edilmiş ve genellikle "güç yetirme, planlayıp takdir etme" mânâlarında kullanılmıştır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "kdr" md.). Yukarıda geçen kaynaklarda görüldüğü üzere kudret "güç yetirmek; ölçüp biçerek planlamak; bir şeyi muhkem ve sağlam yapmak" anlamlarıyla naslarda kula da nisbet edilmektedir. Bundan başka kuvvet, tâkat, vüs' kavramları da ona izâfe edilmiştir.

Naslarda zât-ı ilâhiyyeye çeşitli kelime şekilleriyle nisbet edilen isim veya sıfatlar yüzlerle ifade edilmekte (*DİA*, XI, 406-409), bunlardan doksan dokuzunun meşhur olduğu bilinmektedir. İslâm inancının sistemleştirilmesi esnasında eğitim öğretimi kolaylaştırmak ve bizzat insanın da bir ünitesini oluşturduğu evrenin Allah tarafından yaratılıp yönetilişini formüle etmek amacıyla olmalıdır ki âlimler bu sıfatlardan birkaç tanesini tercih etmişlerdir. Bu arada Allah'a nisbet edilen sübûtî sıfatlardan ilim, kudret ve irade evrenin yaratılışı için temel kavramlar olup yaratma bu üç sıfatın bir anlamda iş birli-

Kuddûsî Ahmed Efendi'nin türbesi

